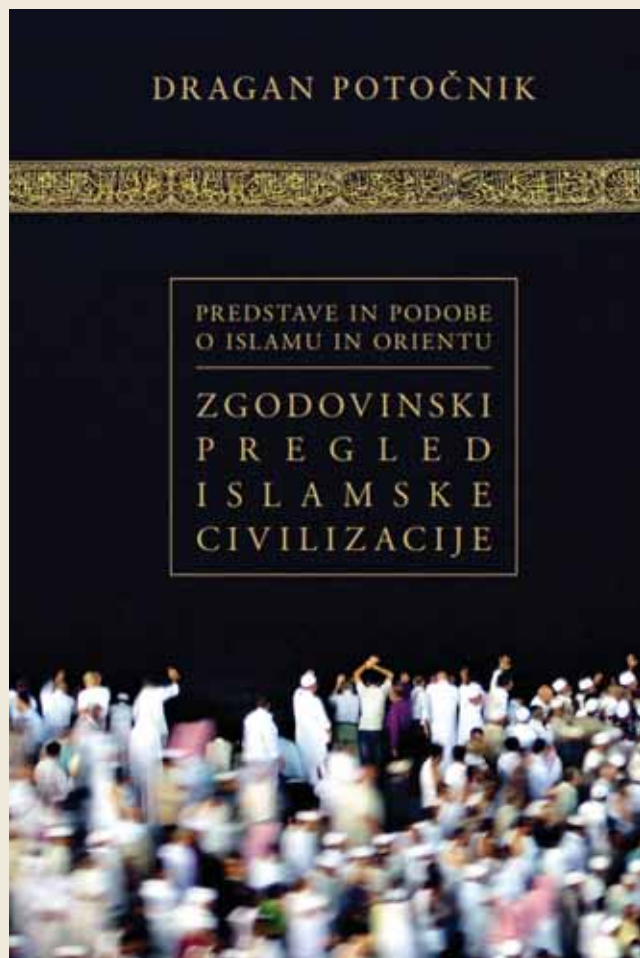

Dr. Dragan Potočnik

ZGODOVINSKI PREGLED ISLAMSKE CIVILIZACIJE. PREDSTAVE IN PODOBE O ISLAMU IN ORIENTU. 1. DEL

Maribor: Založba Pivec, 2020, 296 strani

Naš zgodovinarski kolega Dragan Potočnik ni samo profesor zgodovine na mariborski univerzi, ampak je tudi uspešen pesnik in pisatelj. Poleg tega je svetovni popotnik, zlasti po Aziji in Afriki.

Svoj pisateljski talent uporablja tudi pri pisanju strokovnih in znanstvenih besedil, da so napisana v živem, slogovno bogatem in lepem slovenskem jeziku.

Svoja potovanja, zlasti tista v islamske dežele, pa izrablja za zgodovinski študij in duhovno poglobljanje v islamsko civilizacijo. O tem so izpod njegovega peresa izšle štiri knjige, tri strokovne in ena beletristična. Pred nami

je zadnja, najbolj poglobljena in kompleksna o zgodovini islamske civilizacije.

Tej je zaradi svojega zgodovinskega študija in duhovnega poglobljanja tako blizu kot redko kateri Slovenec. Svoja spoznanja o tem svetovnem fenomenu, saj je islamska civilizacija druga največja v svetu, takoj za krščansko, je za nas obelodanil v zadnji knjigi, ki je hkrati tudi prva v tetralogiji o islamski civilizaciji (druga knjiga z naslovom *Umetnost in znanost islamskega sveta* je izšla leta 2021, tretja bo *Islam in zahodni svet* ter četrta *Odgovori na izzive islama*).

»Svoje predstave in vsebino islama sem spoznaval na številnih poteh od Balkana do iranskih puščav, od Črnega morja do Perzijskega zaliva. Ničkolikokrat sem prepotoval brezčasne pokrajine od Horasana do Huzestana, od Kaspijskega morja do Perzijskega zaliva, od Sredozemskega morja do Indijskega oceana. Bil sem gostujoči profesor in študent farsija na univerzi v Esfahanu,« pove o sebi in svoji duhovnosti, ki je poglobljena in strpna kot pri kakem evropskem razsvetljencu konec 18. stoletja. Toda za razliko od razsveteljencev, ki so bili »mrtve duše«, predvsem znanstveniki, in so se izogibali čustvom, ima profesor Potočnik poleg razuma odprto srce za ljubezen, ki ga je razkril v zgodbi med Sinian džan in Amirjem, zgodbi o ljubezni, za katero pravi, »da takšne ni več«.

V uvodu k svoji knjigi našteje precej obsežno svetovno literaturo, ki jo je uporabljal pri pisanju svoje knjige. V svojo antropološko zgodovinsko predstavo vključi politični, gospodarski, kulturni in duhovni razvoj islamske civilizacije po vseh deželah, kamor se je islam razširil v času svojega razvoja.

Najprej se posveti obdobju vladanja prvih štirih kalifov, nato obdobju Omajadov in vladanju dinastije Abasidov. Avtor bralca seznanja z obdobjem velike širitve islama. Po velikih osvajanjih in teritorialni ekspanziji so muslimani skušali kulturološko in znanstveno izkoristiti sosedstvo z nasledniki velikih, starih civilizacij. Njihova spoznanja so uspešno prenesli v islamsko družbo in jih tudi oplemeniti. Prevajali so dela iz znanstvenih in kulturnih zakladnic drugih civilizacij. Prevajala so se starogrška, perzijska in indijska dela. Ustanovljene so bile številne knjižnice, centri učenosti, predvsem v Bagdadu, ki je bil takrat (9. in 10. stoletje) najpomembnejše središče kulture in znanosti. Sledil je razcvet islamske civilizacije, še posebej na področju islamske duhovne kulture in mistične književnosti.

V Španijo se je zatekel član omajadske dinastije, ki je bila v političnih bojih z abasidsko dinastijo leta 750 v Damasku premagana. Arabci so začeli v skromni španski gospodarski razvoj vpeljevati nekatere nove koristne gospodarske panoge, gojenje riža, namakanje polj, sajenje agrumov in gojenje sviloprejk kot osnove za njihovo

manufakturo svile. Razvijali so tudi manufakture za proizvodnjo papirja in boljših železarskih izdelkov.

To je bilo posebej ustvarjalno obdobje, ki je pripravilo pot prodoru antičnih znanosti v Evropo. Tako je prek Judov in Arabcev Evropa spoznala antično orientalsko znanost in prek nje tudi dela mnogih starogrških učenjakov. V ta namen je bila leta 1130 v Toledu ustanovljena šola za prevajalce. To je obiskoval tudi učenjak iz naših krajev, Herman iz Karintije, ki se je tam naučil arabsko.

V kordovskem kalifatu se je razcvetela tudi umetnost, ki še danes navdušuje obiskovalca. Kdo ostane hladen po vstopu v mošejo Mezqito v Kordobi ali po vzponu na zvonik, bivši minaret mošeje v Sevillji, Giraldo. V Kordovi je bil 1126 eden največjih arabskih učenjakov Averroes (po arabsko Ibn Rušd). Bil je filozof, teolog, pravnik na visokem položaju v Kordovi. V komentarjih k Aristotelu se je zavzemal za spravo med razumom in oznanjeno vero.

Takega uspešnega vsestranskega razvoja je bilo konec leta 1258, ko so Bagdad zavzeli Mongoli in ubili zadnjega abasidskega kalifa. V veliki meri je bilo uničeno mnogo dosežkov na različnih področjih iz zlatega obdobja kalifata oz. islamske civilizacije. To je obdobje, ki je prineslo duh stagnacije v življenje do takrat zelo vitalne islamske civilizacije. Kljub temu pa smo priča pravemu razcvetu na področju umetnosti, še posebej kaligrafije in arhitekture.

Potočnik naslednje poglavje posveti prednji Aziji, predvsem osmanski državi in obnovljeni Perziji pod Safavidi v prvih stoletjih novega veka. Osmanski Turki so do sredine 15. stoletja zasedli vse balkanske države, leta 1526 pa še zgodovinsko Ogrsko. Poleg tega so zagospodarili južni Rusiji, Arabskemu polotoku, deželam na južni obali Sredozemlja. Njihov imperij je postal vodilna islamska sila. Odlikoval se je po mogočni vojski, v vseh drugih področjih pa se ni mogel meriti s prejšnjimi islamskimi silami, ki so s svojo znanostjo in umetnostjo, pa tudi mnogimi gospodarskimi panogami močno vplivale na okoliške dežele. Za nekatere dežele, balkanske in srednjeevropske, je bil na vseh področjih velika zavorna cokla, ne samo gospodarsko in kulturno, ampak tudi socialno. Pred socialnim in političnim pritiskom Osmanov se je začela družba v balkanskih državah razvijati retrogradno podobno srednjeveški združni organizaciji in vaški samoupravi. Zato je slika islamske osmanske vladavine v teh deželah zelo negativno ocenjena. »V drugih deželah, zlasti arabskih, je bila večina prebivalstva s turško oblastjo zadovoljna, saj je verjela, da je del mogočnega islamskega imperija.« (Potočnik, str. 83)

Edina sila, ki se je upirala osmanski državi, je bila Perzija, kjer je njen vladar šah Ismail leta 1501 premagal lokalne turške poglarje in centraliziral državo, šiitsko varianto islama pa povzdignil v državno vero. Perzijska država, v tem času resnično perzijska, se je potem več kot eno stoletje

vojskovala z osmanskim imperijem in zgubljala posamezne bitke. Šele ko je šah Abas Veliki angažiral angleškega pustolovca, ki je poznal angleški vojaški sistem, za reorganizacijo perzijske vojske, so Safavidi v začetku 17. stoletja uspeli premagati turške Osmane. V Perziji se je pod šahom Abasom Velikim začel uspešen gospodarski razvoj, ki je potegnil za seboj tudi umetnost. Njena največja stvaritev je prestolnica Esfahan in njen veličastni glavni trg, ki ga obkrožajo številne mošeje s turkiznimi kupolami. Zaradi te lepote je takrat nastalo reklo: *Esfahan je pol sveta*.

Potočnik je dobro drugo polovico knjige posvetil razvoju v islamskem svetu v 18. in 19. stoletju. To obdobje nekateri islamski avtorji imenujejo začetek moderne dobe. To oznako pa je treba revidirati, če hočemo razvoj v islamskih deželah primerjati z evropskim. V islamskih deželah je šlo za obnovo islama. Eden najradikalnejših obnovitvenih poskusov je bil vahabizem konec 18. stoletja v Savdski Arabiji. Pri njem je šlo za obnovo islama, očiščenega modernih pojavov in za vrnitev k izvornemu islamu. »Vahabizem lahko označimo kot nazadnjaško, zaostalo, fanatično gibanje na območju Arabskega polotoka.« (Potočnik, str. 121–122) Torej, to gibanje ni prav nič podobno evropskemu razsvetljenstvu z njegovo vero v razum in človekovo svobodo, ki je lahko rodila meščansko družbo in industrijsko civilizacijo, česar islamska obnova ni mogla.

Zadnja tri poglavja v monografiji govorijo o islamskem svetu v prvi svetovni vojni, med vojnami in po drugi svetovni vojni, v njih se avtor poleg različnih socialnih in političnih poskusov reform in pučev dotakne čisto zadnjega političnega in ideološkega gibanja skrajno reakcionarne in teroristične narave.

Ko smo prebrali Potočnikovo knjigo, smo bili navdušeni nad množico podatkov in njihovih interpretacij, ki podajajo sliko islamske civilizacije zelo poglobljeno in strpno. Takšno knjigo lahko napiše le avtor, ki se je dolgo študijsko ukvarjal z islamom ter se mu poskušal duhovno približati in ga razumeti. Prepričan sem, da je to knjiga, ki nas seznanja s civilizacijo, ki jo manj poznamo in nam je v marsičem tuja, zato jo odklanjamo. Veseli nas, da je to poglobljeno študijo napisal Slovenec, ki je mnogo časa deloval v muslimanskih deželah in tako od blizu, vsakdanje praktično in, seveda, predvsem študioso spoznaval islamsko religijo in njen razvoj. Njen avtor je v njej pokazal, kako se slovenska zgodovinska znanost lahko ukvarja tudi z globalnimi temami, in tako prispeval novo znanje v mozaiku poznavanja drugačnosti. S svojim strokovnim pristopom je slovenskemu občinstvu razkril drugačnost, ki je tako postala nam bližnja in zato sprejemljiva. Ta knjiga stoji ob boku del tujih strokovnjakov, ki se profesionalno poglobljeno ukvarjajo z islamsko civilizacijo.

Dr. Janko Prunk